

**Nieuwsbrief
nr.28 / augustus 2025**

Beste Vrienden,

Net als elk jaar sluiten we zaterdag a.s. de zomer weer af met de jaarlijkse pelgrimswandeling van het graf van St. Gerlach in Houthem naar het graf van St. Servaas in Maastricht. Eerder dit jaar vereerden de Gerlachusparochies van Houthem en Banholt al St. Servaas en gaven daarmee blijk van de eeuwenlange wederzijdse verering van beide heiligen, die elkaar ook onderling vereerden. Zo bezocht St. Gerlach als bekend vrijwel dagelijks het graf van St. Servaas en kreeg St. Gerlach op zijn sterfbed uit handen van St. Servaas de laatste sacramenten.

Als Vrienden van St. Gerlach willen we niet alleen bijdragen aan de instandhouding van de verering van deze beide heiligen, maar willen we ook de verering van St. Gerlach bevorderen door vereerders van St. Gerlach bijeen te brengen. Niet alleen tussen Banholt en Houthem, maar ook de vereerders elders, zoals in het nabijgelegen Luikerland, waarover in deze nieuwsbrief meer. Vanuit het mijnddorpje Trembleur dat ligt tussen Visé, Dalhem en Luik, hebben zich inwoners gemeld die de lokale verering van St. Gerlach en het katholieke leven in hun gemeenschap tijdens het komende octaaf van St. Gerlach in januari 2026 nieuw leven willen inblazen. Dat was voor ons aanleiding om wat dieper te duiken in de verering van St. Gerlach in de omgeving van Trembleur, waar veeboeren zich decennialang tot St. Gerlach wendden voor bescherming tegen veeziekten.

Behalve een heilige kluizenaar en pelgrim is St. Gerlach immers ook een van de veeheiligen die in het heuvelland vereerd worden. Die rol van St. Gerlach is in de moderne landbouw door de moderne diergeneesmiddelen door de moderne farmaceutische industrie grotendeels overgenomen, maar blijft ook op dit gebied niet toch een functie voor geloof en heiligen omdat die moderniteit in de landbouw ook niet zonder keerzijde is? Hetzelfde geldt allicht voor de rol van het geloof voor het persoonlijke heil. De moderne overheid zorgt voor onze sociale zekerheid en gezondheidszorg en heeft onze persoonlijke taken van barmhartigheid en ook die van de kerk overgenomen. Zij zorgt met via zorgverzekeraars ook voor psychologen en coaches, maar uiteindelijk kunnen mensen niet zonder naastenliefde en zullen we in bepaalde situaties zelf voor een ommekeer in ons leven moeten zorgen. Daarbij biedt het katholieke geloof met zijn sacramenten een belangrijke steun. St. Gerlach is zelf een getuige van de mogelijkheid van een echte bekering. Broeder Lazarus noemt een dergelijke bekering in zijn brief aan de Vrienden van St. Gerlach een voortdurende ommekeer, een voortdurend zoeken en leven naar Gods Geest, naar een thuiskomst bij Hem. Een dergelijke bekering helpt ons

om in ons leven de juiste beslissingen te nemen, beslissingen die ons kunnen behoeden voor een heleboel ellende, en die ons aan het einde van ons leven zullen doen thuiskomen.

Tot slot geven we in deze nieuwsbrief een rapportage van het openluchtspel op 5 en 6 juli van dit jaar over de stichting van de Gerlachuskerk in Banholt. St. Gerlach speelde daarin als verteller vanuit zijn holle eik een fraaie hoofdrol. Hij speelt zo al 150 jaar een verbindende rol in dit dorp dat rond 1880 zodanig gegroeid was, voornamelijk als gemeenschap van veehouders, dat uit eigen middelen de bouw van een kapel kon worden gefinancierd. Vijftig jaar later kwam er ruimte om de kapel met een kerktoeren uit te bouwen tot een dorpskerk en waren er ook genoeg middelen om een eigen pastoor en kerkhof te financieren. Vanuit de kerktoeren klonk regelmatig de (valse) Gerlachusklok en er kon nu ook dagelijks voor het Angelus geluid worden. Eenzelfde ontwikkeling van gemeenschap van (voornamelijk) veeboeren maakte Trembleur. Ongeveer in dezelfde tijd als Banholt, kon ook in Trembleur eerst een kapel gebouwd worden en daarna een kerktoeren met klok. De boeren van Trembleur lieten een klok gieten en de boeren van Banholt kwamen in de moderne versie van het verhaal met een kar met een lege krat bier in Houthem aan en keerden in Banholt terug met dezelfde kar beladen met de Gerlachusklok. Was het op voorspraak van St. Gerlach of speelde hier (ook) boerenslimheid mee? In het verslag van het openluchtspel in deze nieuwsbrief kunt u meer over de wonderlijke geschiedenis van de Gerlachuskerk van Banholt lezen.

Graag zien we u op 30 augustus a.s. om 06.30 in St. Gerlach als mede-pelgrims bij de wandeling naar de Servaasbasiliek, waarover meer aan het einde van deze nieuwsbrief.

Een hartelijke pelgrimsgroet,

Het bestuur van de Vrienden van St. Gerlach

	30/8/2025 Jaarlijkse pelgrimage naar Maastricht vanuit Houthem St. Gerlach Links: ook St. Gerlach moe(s)t soms even uitrusten op zijn tocht naar het graf van St. Servaas in Maastricht.
--	---

BRIEF VAN BROEDER LAZARUS AAN DE VRIENDEN VAN ST. GERLACH

Beste Vrienden,

Na de veertigdaagse vastentijd, de Goede Week, Pasen, Hemelvaart en Pinksteren zijn we liturgisch weer in rustiger vaarwater gekomen: de tijd door het jaar. Ook met de grootse en overweldigende Heiligdomsvaart weer achter de rug is het tijd geworden om terug te keren naar het gewone leven van alledag. De liturgische kalender barst van de hoogtepunten, maar de afwisseling met de gewone tijd is essentieel. Het leven is geen aaneenrijging van hoogtepunten, maar juist die afwisseling van hoogtepunten en gewone tijd. Christen zijn als het feest is, is één ding. Maar hoe ben ik christen als alles normaal is en z'n gangetje gaat? Ja, als er zelfs misschien een zekere sleur en saaiheid in het leven kruipt? Het leren omgaan met de gewone dingen in het leven is cruciaal om gelukkig te zijn en is een grote verworvenheid van het monastieke leven.

Boven: St. Gerlach ontvangt brief met boodschap. Wandschildering Gerlachuskerk Houthem

Het leven van de heilige Gerlach, aldus de Vita, bevatte ook een hoop hoogtepunten. Zo ook op het moment van zijn bekering. Hij was als deelnemer aanwezig op een riddertoernooi. In die tijd één van de hoogtepunten op de 'ruime, brede weg'. Hij kreeg daar echter het bericht dat zijn vrouw was overleden en gooide radicaal zijn leven om.

Interessant om op te merken is de symboliek in dit verhaal. Het Nederlandse woord 'toernooi' komt van het Franse 'tourner' wat 'draaien/omkeren' betekent. De ridders reden op hun paarden op elkaar af om de ander uit het zadel te wippen en aan het einde van de rijbaan keerde men om om elkaar weer opnieuw tegemoet te rijden. Juist tijdens zo'n 'spel' van voortdurende omkering vond de geestelijke ommekeer van de heilige Gerlach plaats.

Tijdens één van de hoogtepunten uit zijn leven werd hij ineens zelf uit het zadel gewipt en vond zijn fundamentele ommekeer plaats. Het contrast kon niet scherper. Op de plek waar hij zijn glorie vierde, kreeg hij de ontregelende boodschap van het overlijden van zijn vrouw. Op het moment dat hij zich op het hoogtepunt van zijn kunnen bevond en zich misschien zelfs wel een beetje onaantastbaar waande, werd hij uit het zadel gewipt en trok hij, volgens de Vita, op een ezeltje weg van die plek. Hoog en hoogmoedig op een paard gekomen en laag en vernederd vertrokken op een ezeltje.

In de Vita lijkt dit een eenmalige, uitzonderlijke gebeurtenis die het leven van de heilige Gerlach volledig veranderde. Het boek 'De kluizenaar in de eik' laat echter zien dat dit misschien toch niet zo onverwachts was als het op het eerste gezicht lijkt en dat er wellicht al een 'weg van ommekeer' gaande was. Het boek schetst de ontwikkelingen die typerend zijn voor de 12e eeuw waarin het leven van Gerlach zich afspeelt. De (her)ontdekking van de liefde speelt hierin een grote rol. Steeds meer ridders en edelen verlegden de doelen in hun leven van 'de ruime, brede weg' naar de smalle weg van het Evangelie en de navolging van Christus. Oftewel, de weg van de Liefde. Grote heiligen uit die tijd zoals Willem van Saint-Thierry en Bernardus van Clairvaux hebben een grote invloed gehad op deze ontwikkelingen. Zo zou Bernardus van Clairvaux, ten tijde van het toernooi van de heilige Gerlach, in Jülich geprekeken hebben. In de omgeving dus van het toernooi. In het boek wordt dan ook de mogelijkheid benoemd dat Gerlach hiervan gehoord had of er zelfs bij aanwezig is geweest. Dit zou dan mede de ommekeer van Gerlach hebben beïnvloed. De heilige Gerlach was in zijn tijd overigens niet de enige die deze ommekeer maakte. Hij was een kind van zijn tijd en in die zin juist een typisch voorbeeld van wat er speelde in de 12e eeuw. De grond van zijn ziel was dus mogelijk al flink bewerkt voordat het bericht over zijn vrouw hem het laatste zetje gaf om zich om te keren.

Boven: St. Gerlach verlaat het toernooi op een ezel. Wandschildering Gerlachuskerk Houthem

Is daarmee het verhaal van zijn bekering verteld en was Gerlach daardoor automatisch voor de rest van zijn leven op het rechte spoor? Niets is minder waar! De Vita verhaalt vele gebeurtenissen waarbij de duivel Gerlach van het rechte pad probeert te brengen. Zowel via mensen om hem heen als in geluiden en verschijningen wordt hij continu op de proef gesteld. Zijn ommekeer is er niet een van 'eenmalig en voor altijd'. Zoals geen enkele bekering dat is. Gerlach kwam terecht in 'een leven van bekering'. Een continue ommekeer. Een continue aanvechting van zijn beslissing om de goede weg te volgen. Zoals Jezus in de woestijn bedreigd en verleid werd om de goede weg los te laten (zie de Evangelieën van Matteüs, Marcus en Lucas), zo werd ook de heilige Gerlach continu bedreigd en verleid om zijn goede leven eraan te geven. En moest hij dus ieder moment opnieuw de ommekeer maken om zich op God te richten.

Zo is het ook aan ons om na het doopsel (sacrament van de eerste ommekeer), dat velen van ons wellicht al als kind ontvangen hebben, de dagelijkse ommekeer te blijven maken en ons steeds opnieuw weer op God te richten. Het is niet het eenmalig doopsel en het 'lidmaatschap van de Kerk' wat ons redt. Het is niet de eenmalige bekering in die zin die ons tot kinderen van God maakt. Het is een voortdurende ommekeer, een voortdurend zoeken en leven naar Gods Geest wat ons thuisbrengt bij Hem. Alleendan kunnen we samen met de verstandige meisjes uit de parabel die Jezus vertelt met de bruidegom het heiligdom binnengaan (Mt 25, 1-13). Alleen dan staan de deuren van het Rijk Gods

in ons hart wagenwijd open en kunnen we de parel van onschatbare waarde vinden die ons al het andere doet vergeten (Mt 13, 45-46). Dat is de ware betekenis van 'bekering' die een heel leven lang duurt en die plaatsvindt zowel in tijden van feest als in gewone tijden.

Hartelijke groet,

Br. Lazarus

Oproep

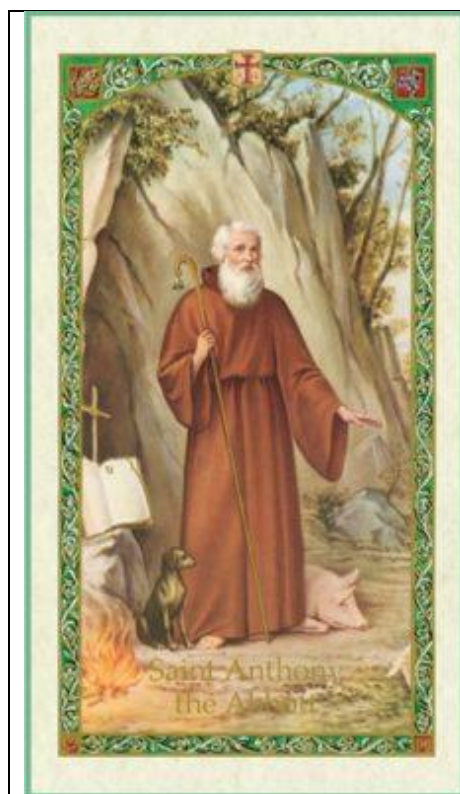
De vegetatie in het kruiswegparkje groeit (te) goed. Enig onderhoud is intussen nodig. We zoeken een paar mensen die in het najaar een uurtje mee willen helpen bij het maaien van het groen en het knippen van de beukenhaag. Graag melden bij Jos Lodewick (joslodewick@outlook.com of 043-6040469) zodat we een afspraak kunnen maken.

Verering van St. Gerlach als veeheilige in het heuvelland tussen Geul, Maas en Vesdre

St. Gerlach werd met name in de periode tussen 1840 en 1960 vereerd als veeheilige. Waarschijnlijk is deze verering gebaseerd op de episode uit het leven van St. Gerlach dat hij zeven jaar lang als veehoeder aan het hospitaal in Jeruzalem verbonden was. Deze verering heeft oude wortels in het heuvelland tussen Geul, Maas en Vesdre waar de afgelopen decennia veel veeboeren (vaak als gemengd bedrijf) gevestigd waren. Veeboerengingen jaarlijks tijdens het Octaaf van St. Gerlach op voetpelgrimage naar één van de kerken in de omgeving waar St. Gerlach vereerd werd. Liefst naar Houthem, maar in plaatsen van waaruit Houthem daarvoor (te) verlegen was, werden ook wel voetbedevaarten naar Banholt, Battice of Trembleur en wellicht nog andere plaatsen ondernomen.

St. Gerlach bood bescherming tegen veeziekten. Hij was daarin als heilige niet uniek. In het heuvelland werden nog enkele andere veeheiligen vereerd, zoals St. Antonius, St. Brigida en St. Cornelius.

Boven: St. Antonius met het varken is een bekende veeheilige die als zodanig al in de Romeinse tijd vereerd werd. Rechts: Ook St. Cornelius is een bekende veeheilige. Men roept hem aan als beschermheilige van de boeren en het rundvee (hoorn- en kleinvee).

Steun van hem wordt gevraagd tegen epilepsie (de Corneliusziekte), kramp, zenuw- en oorkwalen. Zijn attributen zijn een hoorn (Cornelius betekent 'sterk als een hoorn'), de pauselijke tiara en een drievoudige kruisstaf. Bekende heilighdommen van Cornelius in de omgeving zijn Borgharen en Cornelimünster

Veel gehuchten met veeboeren in het heuvelland ten zuiden van St. Gerlach groeiden tussen 1880 en 1940 uit tot dorpen met een eigen hulpkerk of parochiekerk. De verhalen lijken op elkaar. Zodra het gehucht groot genoeg was wilde de lokale gemeenschap een eigen kapel of kerk, zodat op zondag geen lange tochten meer gemaakt hoefden te worden naar kerken in de omgeving. De gemeenschap probeerde dan zelf op initiatief van een klompenraad (zoals de initiatiefnemers in Banholt genoemd

werden) de middelen bijeen te brengen om een kapel te bouwen. Dat dit niet altijd zonder slag of stoot ging, toont het voorbeeld van Banholt aan. De veeboeren wilden dan graag hun veeheilige als patroon of tenminste een beeld en/of glasraam in hun kapel terugzien. Er lijkt sprake te zijn van een patroon: rond 1880 komt er in deze gehuchten van (voornamelijk kleine) veeboeren een kapel en in de jaren twintig en dertig van de 20ste eeuw wordt die kapel met een kerktoeren uitgebouwd tot een kerk. In Trembleur is die kerk altijd een hulpkerk gebleven, maar in Banholt slaagde de gemeenschap erin om in de jaren dertig de status van een eigen parochie te krijgen, zoals in een openluchtspel op het dorpsklein deze zomer getoond werd.

De kapel was meestal slechts een eerste stap. Zodra de gemeenschap over meer middelen beschikte, werd een kerktoeren gebouwd en werd het interieur zo rijk mogelijk versierd met beelden en glas-in-loodramen. Het octaaf van St. Gerlach werd gevierd met een H. Mis en een zegening van brood, water en zout en van vee. Voor de verder weg gelegen gemeenschappen, zoals in Battice en Trembleur, voor wie St. Gerlach een relatief onbekende heilige was en voor wie de weg naar Houthem vaak te ver was, bood de Vita Beati Gerlaci Eremytae steun.

Uit de devotie als veeheilige zal het Gerlachuszand in de Gerlachuskerk van Houthem ontstaan zijn, dat niet alleen in Houthem maar tot ver daarbuiten bekend was. Van verre kwamen veeboeren tijdens het Octaaf van St. Gerlach naar Houthem om zand te halen. Ook andere rituelen werden voor de veeboeren ontwikkeld om hun vee tegen de vaak epidemische veeziekten te beschermen in deze tijden waarin er nog geen farmaceutische diergeneesmiddelen waren.

Mede door introductie en concurrentie van deze geneesmiddelen is de betekenis van St. Gerlach als veeheilige afgenomen. Het wordt echter tijd om de kussens op te schudden en St. Gerlach hier en daar te rehabiliteren. In het vervolg van deze bijdrage gaan we eerst in op de verering van onze "St. Jerlaque", zoals St. Gerlach in het Luikse dialect genoemd wordt, in het heuvelland ten zuiden van Zuid-Limburg: het Land van Herve en het Land van Dalhem. Met dit heuvelland was Zuid-Limburg eeuwenlang nauw door familiebanden verbonden. Daarvan getuigt het feit dat veel dezelfde familienamen zowel in dit Belgische heuvelland voorkomen als in het Zuid-Limburgse heuvelland. De familie Rouwette/Ruwet is daarvan een voorbeeld, maar ook namen als Debougnoix en Delahaye zijn oorspronkelijk uit het Land van Dalhem afkomstig. Het gaat vaak om boerenfamilies die op enig moment vanuit het Land van Dalhem of het Land van Herve een hoeve in Zuid-Limburg betrokken. Andersom trok de mijnindustrie in het Land van Dalhem en in het Land van Herve aan het begin van de 20ste eeuw in tijden van economische crisis veel migranten uit Zuid-Limburg aan. Luik en haar omgeving waren toen als gevolg van de industrialisatie relatief welvarend. Ook zijn sommige Nederlands klinkende familienamen in het Land van Herve en het Land van Dalhem verklaarbaar uit het feit dat tot in de 18^e eeuw de taalgrens door deze gebieden liep. Tot 1785 was het Land van Dalhem zelfs onderdeel van de Hollandse Republiek der Verenigde Nederlanden, terwijl tot dan St. Gerlach juist tot de Oostenrijkse Zuidelijke Nederlanden behoorden. In 1785 vond met het Verdrag van Fontainebleau een uitruil van gebieden plaats waardoor St. Gerlach verhollandste en het Land van Dalhem meer onder Waals/Luikse invloed kwam.

Vervolgens gaan we in op de verering van St. Gerlach in Banholt, die springlevend is. Bij de viering van het jubileum van de parochiekerk van Banholt, die 150 jaar geleden gebouwd werd, werden de banden tussen de twee Gerlachusparochies in Nederland, Houthem en Banholt, onder andere via een tentoonstelling in Banholt nog eens aangehaald. Daarover werd in een vorige nieuwsbrief al bericht. In deze nieuwsbrief een verslag van het Open Luchtspel "*Ut is hie neet ummer kermis!*" over het ontstaan van de Gerlachuskerk in Banholt dat daar op 5 en 6 juli 2025 gehouden werd.

St. Briej

De veeheilige is geen zuiver mannending. Er zijn ook diverse vrouwelijke veeheiligen, zoals de in Noorbeek vereerde patrones van het vee, de Ierse St. Brigida van Kildare (453-523). Net als St. Gerlach was St. Brigida tevens kluizenares. Ze trok zich op jonge leeftijd terug als kluizenares en ging wonen in een hol onder een eik. Ze stichtte bij die eik in de vijfde eeuw het klooster van Kildare (kil / cill = cel, kerk; dare / dara = eik). Boven links is het beeld van St. Brigida met vee in de kerk van Noorbeek te zien. Rechts: de St. Brigidakerk van Noorbeek met daarvoor de St. Brigidakapel en de St. Brigidaden, die jaarlijks door de jonkheid van Noorbeek voor de kapel geplaatst wordt. Op de voorgrond ook een Noorbeekse die zojuist water heeft gehaald in de Brigidabron in De Wesch, de plek onderaan de heuvel waar de Noorbeek ontspringt.

St. Gerlach in het Land van Herve

verering van St. Gerlach in Battice (sinds 1840)

In het gebied rond Luik wordt St. Gerlach vereerd in Battice in het Land van Herve en in Trembleur in het Land van Dalhem. Beide gebieden zijn van oudsher bekend om hun veeteelt (en vroeger, in de tijd van het gemengde bedrijf, ook om hun fruitteelt). Bekende veeheiligen in dit gebied zijn St. Rochus (vereerd in de abdij van Valdieu), St. Brigida (runderen), St. Antonius (varkens), en St. Gerlach (paarden, schapen en runderen). Deze veeheiligen beschermen tegen de veeziekten die vroeger vaak epidemisch waren. De oudste Gerlachverering in dit gebied is in Battice in het Land van Herve.

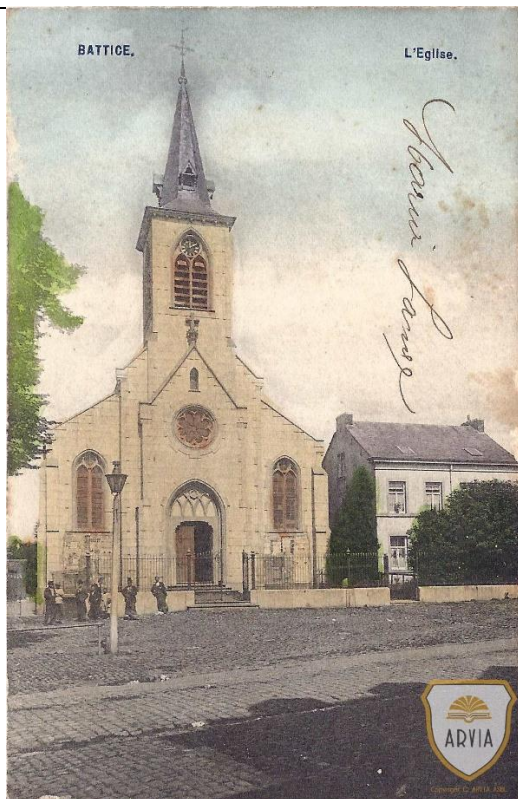
Battice behoorde tot de Franse tijd (vanaf 1794) tot de hoogbank Herve. Die hoogbank was onderdeel van het hertogdom Limburg dat op haar beurt weer, net als het heiligdom van St. Gerlach in Houthem in de 18e eeuw onderdeel van de Oostenrijkse Nederlanden was. In de 19e eeuw was Battice, net als plaatsen als Valkenburg, Meerssen en Gulpen, een marktplaats. Boeren uit de omgeving verkochten er hun producten. Op dinsdag was er een drukke graanmarkt en ook de producten van de veeboeren, waaronder de beruchte Hervekaas, werden in Battice op de markt verkocht. Er was in die tijd ook een veemarkt. Vanwege de flinke groei werd in Battice in de 18e eeuw een kapel gebouwd, de Vincentius a Paulokerk. In 1868 werd de kapel vervangen door een neogotische kerk, die op haar beurt na vernieling bij de Duitse inval in 1914 werd vervangen door de huidige neoromaanse kerk, die tussen 1921-1924 gebouwd werd. In deze neoromaanse kerk bevindt zich een beeld van St. Gerlach, een glas-in-loodraam met een afbeelding van St. Gerlach en een vaandel waarop St. Gerlach is afgebeeld.

Links: interieur van de neoromaanse kerk van Battice met rechts voor de preekstoel een beeld van St. Gerlach. Rechts: vaandel van St. Gerlach in de kerk van Battice. St. Gerlach is afgebeeld als veeheilige met een paard en een rund aan zijn zijde en een staf in zijn hand en met als tekst "Société St. Gerlach Battice".

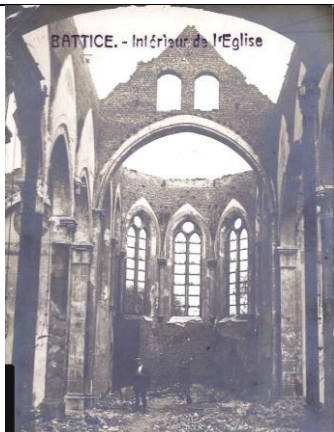
Het Gerlachusvaandel behoorde toe aan de lokale broederschap van St. Gerlach, die in 1842 of in 1850 in Battice is gesticht. Er waren aan die broederschap honderden broederleden verbonden. Zij betaalden jaarlijks een contributie van tien francs. Bij overlijden droeg de broederschap een H. Mis op.

Het beeld en het glas-in-loodraam met afbeeldingen van St. Gerlach zijn minder oud. Zij dateren waarschijnlijk uit de jaren twintig of dertig toen de kerk herbouwd werd. Op het beeld is St. Gerlach te zien met een rund en een paard aan zijn zijde. In zijn handen houdt hij de staf van een pelgrim en ook door afbeeldingen van Jacobsschelpen op zijn mantel is hij in het beeld als pelgrim herkenbaar. De verering van St. Gerlach vond voortdurend plaats, maar had hoogtepunten op zijn feestdag op 5 januari en op de dinsdag na Pasen waarop een noveen begon. Dan werd de litanie van St. Gerlach gebeden en dan werden het brood en het water gezegend dat door boeren uit de omgeving naar de kerk was meegebracht. In het nabijgelegen Melen werd bij een boer een notitieboekje gevonden waarin onder het kopje “St. Gerlach in Battice” allerlei instructies zijn vermeld voor veeziekten als het Gerlachusvuur:

Boven: de neogotische Vincent a Paulokerk in Battice. Rechts: de aantekeningen uit het notitieboekje van Moyse uit Melen.

“Voor de ziekte van St. Gerlach bij varkens moet je 17 Onze Vaders en 17 Weesgegroetjes bidden en daarna een noveen van 30 dagen waarin elke dag het Credo wordt opgezegd, 10 Onze Vaders en 10 Weesgegroetjes worden gebeden, daarna weer het Credo. Verder een bedevaart naar de Moeder Gods en zeven kaarsen aansteken. Daarna 7 Onze Vaders en 7 Weesgegroetjes. Verder het bezoek van een H. Mis ter ere van St. Jozef, een H. Mis ter ere van de arme zielen in het vagevuur. Voor koeien met mond-en-klauwzeer en zeer aan de poten: was ze met zout en azijn. Wrijf de voeten in met Creoline (een ontsmettingsmiddel, bereid uit steenkolenteer). Wrijf de voeten en de mond van de koe in met aarde uit St. Gerlach bij Valkenburg en maakt daarbij een kruisteken. Bij after: bidt 20 Onze Vaders en 20 Weesgegroetjes gedurende 3 dagen. Spreek een Credo ervoor en erna uit ter ere van St. Job, St. Gerlach en St. Rochus en maak een pelgrimage naar St. Gerlach in Battice, St. Rochus in Melen en St. Job in Melen. Lees het Evangelie in viertakt. Gedurende drie dagen bidt 5 Onze Vaders en 5 Weesgegroetjes en 5 wonden van Jezus Christus. Voor varkens: bij diarree en witte haren: dat is de ziekte van St. Gerlach van Battice.”

Links: de neogotische St. Vincentius a Paulokerk in Battice na de vernieling tijdens de Duitse inval in 1914. Battice lag aan één van de hoofdroutes die door het Duitse leger in 1914 werd gebruikt in de eerste dagen van de Eerste Wereldoorlog om Luik te veroveren. Het Duitse leger gebruikte daarbij ook regelmatig geweld tegen burgers. Op 6 augustus 1914, de tweede oorlogsdag, vermoordden de Duitsers 33 burgers en vernielden ze 127 huizen in Battice. Na de Eerste Wereldoorlog werd Battice herbouwd. Zo dateert het huidige gemeentehuis van 1923. Tussen 1921 en 1924 werd de St. Vincentius a Paulokerk in neoromaanse stijl herbouwd. Bij die herbouw werd weer een beeld van St. Gerlach in deze kerk geplaatst en ook het glas-in-loodraam kreeg er een plek.

Beeld van St. Gerlach (1925) in de Vincent a Paulokerk in Battice. Naast St. Gerlach zijn een rund en een paard of ezel afgebeeld en op de sokkel staat: "St. Gerlach, bidt voor ons".

Glas-in-loodraam van St. Gerlach in de neoromaanse St. Vincent a Paulokerk in Battice. Gerlach heeft in dit raam een rund, paard en schaap aan zijn zijde en een pelgrimsstaf en kruis in zijn handen.

Nogmaals het interieur van de St. Vincentius a Paulokerk met rechts het beeld van St. Gerlach.

St. Gerlach in het Land van Dalhem

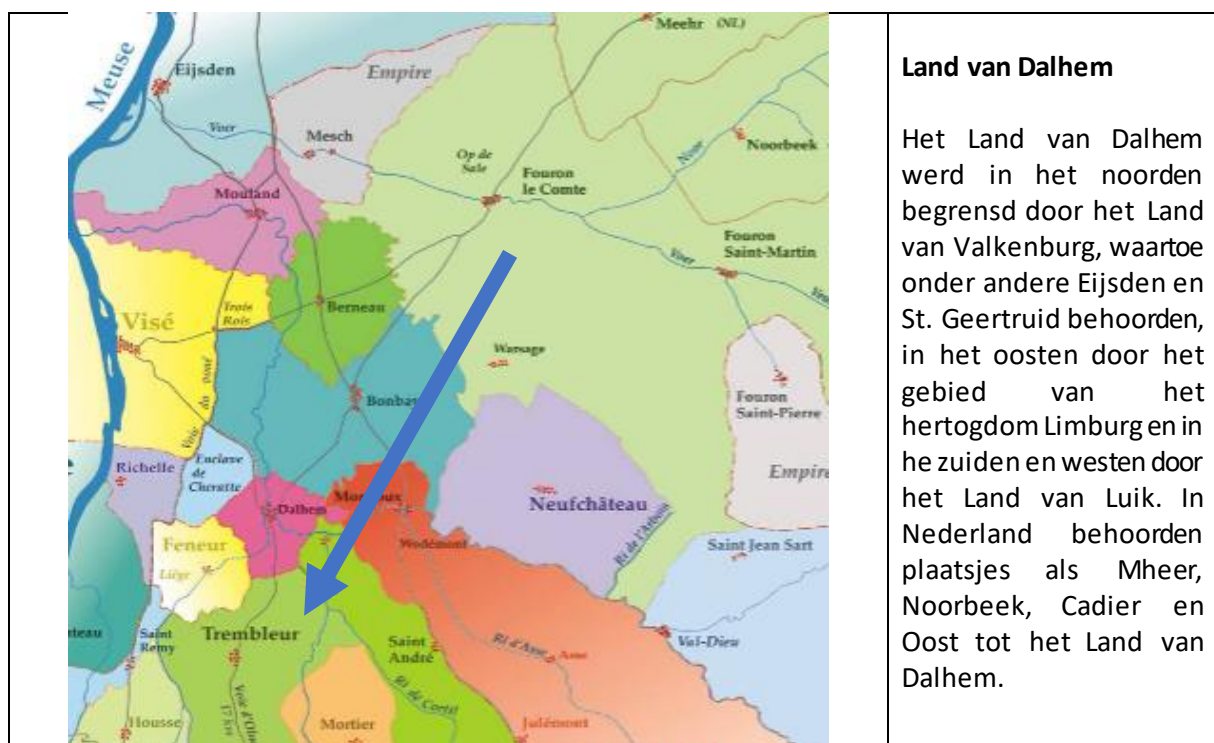
verering van St. Gerlach in Trembleur sinds 1922

Sinds een eeuw ligt het plaatsje Trembleur onder de rook van Luik dichtbij de (voormalige) steenkolenmijn van Blegny. Vanaf mijn kinderkamer in St. Geertruid zag ik lange tijd die mijn op een heuvel zuidwaarts op fietsafstand liggen. De steenkolenmijn was indertijd nog als zodanig in gebruik en aan de horizon kon je goed de contouren van de bijbehorende mijnberg (terril) zien. Voordat de steenkolenmijn ongeveer 100 jaar geleden werd geopend, was Trembleur een gehucht waar, net als in het Zuid-Limburgse heuvelland, kleine boeren een gemengd bedrijf hadden. Het ging voornamelijk om een combinatie van fruitteelt en veeteelt. Die aanwezigheid van veeboeren verklaart allicht de verering van St. Gerlach in dit kleine gehucht waar na de sluiting van de mijn de rust is weergekeerd.

Geschiedenis van Trembleur

Trembleur lag tot de Franse tijd in het Land van Dalhem, het gebied rond het stadje Dalhem. Net als het Land van Valkenburg was het onderdeel van de landen van Overmaas, die vanuit Brussel bestuurd werden. Trembleur lag toen op de taalgrens. In het 2 kilometer noordelijker gelegen Dalhem werd Nederlands gesproken. De taalgrens schoof echter in de 18e eeuw op naar het noorden waardoor de Nederlandse namen van de plaatsen in de omgeving vrijwel vergeten zijn, zoals Erkenteel (Argenteau), Bern (Berneau), Godsstal (Valdieu), Weerst (Warsage), Wezet (Visé), St. Jansrade (St. Jean Sart) en Bolbeek (Bombaye).

Het Land van Dalhem vormde weliswaar een bestuurlijke eenheid, maar daarin lagen ook kerkelijke heerlijkheden waarover het Land van Dalhem het beheer namens abdijen en kapittels voerde. Zo behoorde Trembleur, samen met St. André, tot de abdij van Burtscheid in Aken, Berneau tot het Maastrichtse Servaas-kapittel, Bombaye tot het Akense Mariakapittel, Feneur tot het Luikse kapittel van St. Lambertus en Housse tot de abdij van Valdieu. Vanuit Valkenburg leidt de Daelhemmerweg via St. Geertruid, waar de weg overigens Valkenburgerweg heet, naar dit Land van Dalhem. Het was tot eind 18^e eeuw een verbindingsweg tussen de regionale bestuurlijke centra van Valkenburg en Dalhem.

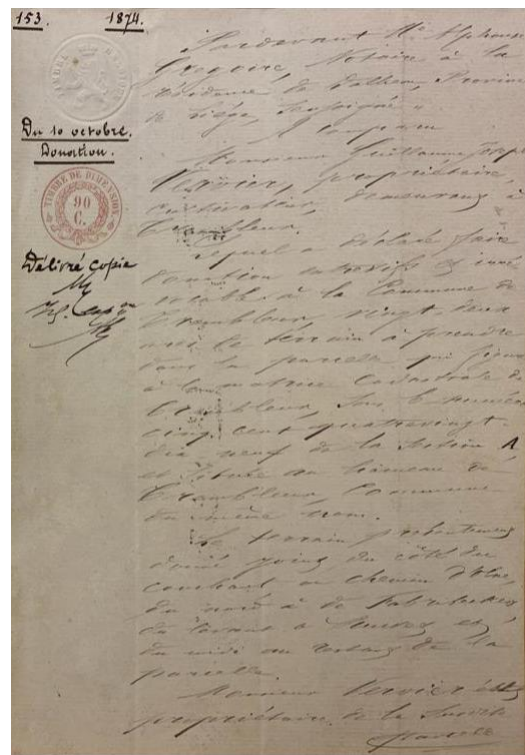

Tot 1785 behoorde het Land van Dalhem met Trembleur tot de Republiek der Nederlanden (Holland). Daarna ging het op grond van het Verdrag van Fontainebleau tot de Oostenrijkse Nederlanden behoren. Datzelfde verdrag regelde dat St. Gerlach van de Oostenrijkse Nederlanden naar de Republiek der Verenigde Nederlanden ging. De beide enclaves (St. Gerlach en Dalhem) hielden op enclaves te zijn en werden onderdeel van een groter aaneengesloten gebied. Van oudsher was Trembleur niet alleen een gehucht van veeboeren. Er werd ook al vanaf de 15^e eeuw steenkool gewonnen in een helling van de Bollandbeek. Verder waren er (wapen)smeden werkzaam.

Van gehucht naar dorp: de bouw van de kapel

Aan het eind van de 19^e eeuw werd de weg naar Dalhem een chaussee met kinderkopjes, waardoor het gehucht zowel vanuit het noorden als vanuit het zuiden beter bereikbaar werd. Trembleur werd door de aanleg van deze weg een lintdorp, net zoals Houthem dat in feite is. De weg was ook gunstig voor de steenkolenbouw en verder kwam er een spoorweg waarmee de steenkool van de concessie Argenteau-Trembleur ook met een stoomtram kon worden afgevoerd. Het gehucht groeide naar ongeveer 280 inwoners zodat in augustus 1873 besloten kon worden om voor hen een kapel te bouwen. Op 10 oktober 1874 werd een stuk land langs de nieuwe weg door een zekere Guillaume Vervier aan de gemeenschap geschonken om er een kapel op te bouwen. Een zekere Monseur uit het nabijgelegen Ayeneux maakt een tekening voor de eenvoudige kapel (zonder toren) en daarna gaat de bevolking aan de slag en bouwt in enkele maanden de kapel.

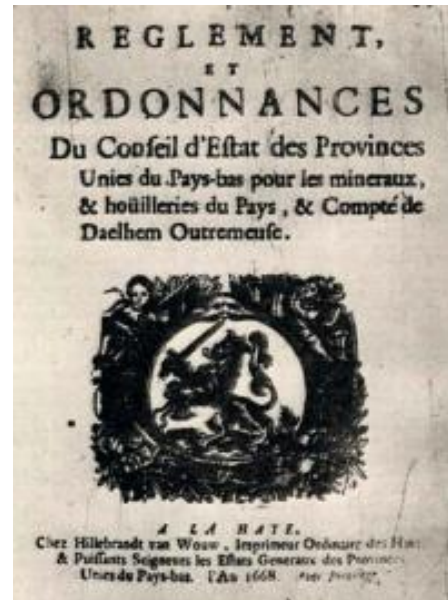
Vervier was een rijke herenboer die in Trembleur een grote boerderij had aan de Rue des Brasseurs. Het grafmonument van Vervier is tegen de achtermuur van de kapel geplaatst. De inwoners zamelden geld en materialen in voor de bouw van de kapel en hielpen zelf ook mee bij de bouw. De kapel zou als hulpkerk van Mortier dienst doen. Voor begrafenissen en huwelijken bleven de inwoners van Trembleur aangewezen op Mortier. De hulpkerk kreeg (en heeft) geen eigen kerkhof.

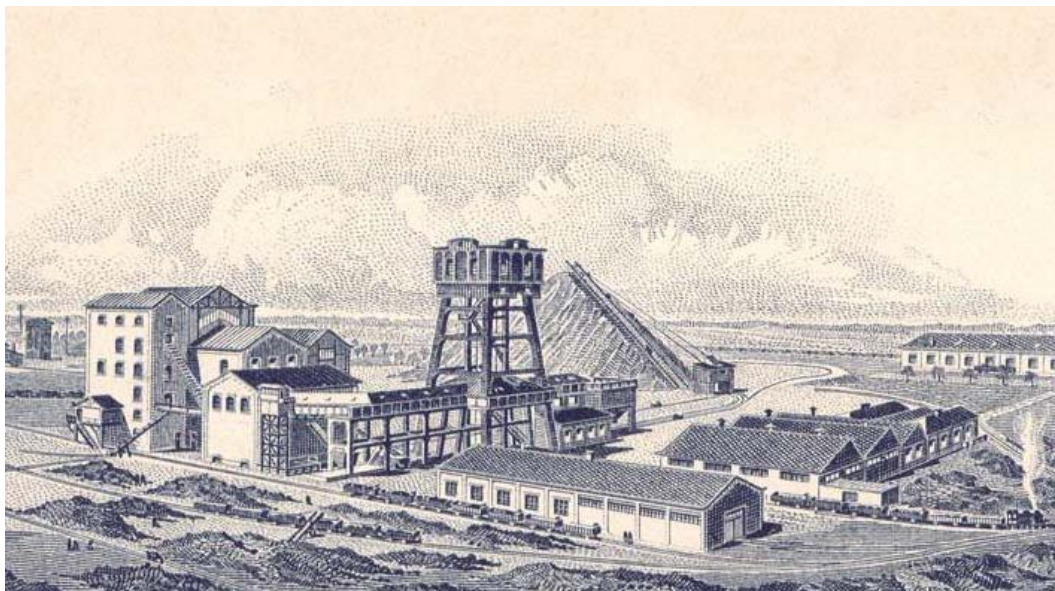
Links: het grafmonument van de schenker Guillaume Joseph Vervier aan de muur van de apsis Jozefkerk in Trembleur. Rechts: de schenkingsakte van de grond voor de kerk als opgesteld door notaris Gregoire in 1874. Voorwaarde voor de schenking was dat er binnen 5 jaar een kapel gebouwd zou worden op het land.

De uitbouw van de kapel met een toren en kapelanie

De kapel werd in 1910 uitgebouwd, onder andere met een kerktoeren. Weer legden de inwoners daarvoor geld bijeen. Trembleur was in die tijd een zelfstandige gemeente. Op het gemeentehuis van Trembleur konden aannemers hun offertes indienen voor de uitbouw van de kapel en de aannemer die als beste uit de bus kwam mocht de uitbouw voor 17.000 francs vervolgens uitvoeren. Dat werd Lucien Salmon uit Milmort. De klok voor in de nieuwe toren wordt gedoneerd door een parochiaan, de heer André Ruwet. In 1913 wordt er bij de hulpkerk ook een kapelanie gebouwd.

De klok van Trembleur met daarop de naam van de donateur Ruwet gegraveerd. Rechts: Hollands mijnreglement voor Blegny-Trembleur uit 1668

Links: de steenkolenmijn van Blegny-Trembleur in de jaren dertig van de vorige eeuw.

Lang kon de heer Ruwet overigens niet van de galm van zijn klok genieten. In 1914 valt het Duitse leger België binnen en de verovering van Luik met zijn ring van 14 forten is de eerste grote klus die het Duitse leger moet zien te klaren. De eerste dag rukt het Duitse leger op tot Visé en tot aan de rand van de fortengordel rond Luik, waar Trembleur middenin gelegen is. Het Duitse leger verdenkt de Belgische burgerbevolking er al snel van dat zij Duitse soldaten vanuit huizen beschiet en dat vanuit kerktorens

aanwijzingen worden gegeven voor de kanonnen van de Belgische forten. Het Duitse leger keert zich tegen de burgerbevolking, die ervan wordt beschuldigd als franc-tireur (vrijschutter) het Belgische leger te helpen. Blegny en Visé worden in brand gestoken door de wraakzuchtige Duitsers. Trembleur blijft dat lot bespaard, maar er zijn wel burgerslachtoffers. André Ruwet is één van de burgers van Trembleur en omgeving die door de Duitsers bij de Slag om Luik in 1914 wordt doodgeschoten.

Na het einde van de Eerste Wereldoorlog breken betere tijden aan voor de mensen in Trembleur. De Société Anonyme des Charbonnages d'Argenteau verkrijgt in 1919 de concessie voor mijnbouw in Trembleur en moderniseert de steenkolenmijn. In 1920 is de steenkolenmijn weer in bedrijf. Ook met de geloofsgemeenschap gaat het in de uitgebouwde kerk goed. De uit Blegny afkomstige Pascal Delfosse werkt er tussen 1920 en 1927 als kapelaan. Elk jaar was er in de laatste week van augustus het dorpsfeest met een kermis en een Sacramentsprocessie. In het dorp werden drie heiligen vereerd: St. Jozef, de patroon van de kerk, St. Barbara, patrones van de mijnwerkers, en St. Gerlach, patroon van het vee en de veeboeren. Hoe dat zo met St. Gerlach is gekomen wordt hieronder uitgelegd.

Boven: de steenkolenmijn van Blegny-Trembleur met rechts de naoorlogse uitbouw. Door de komst van de mijn tussen Trembleur en Blegny groeide Blegny uit tot de hoofdplaats en nieuwe zetel van de gemeente met onder andere twee moskeeën voor Marokkaanse mijnwerkers. Trembleur bleef ondanks de chaussee en de mijn een landelijk dorp. Tegenwoordig is de mijn opengesteld voor het publiek. Rechts: monument in de Jozefkerk van Trembleur ter herinnering van de parochianen aan de geliefde kapelaan Pascal Delfosse.

St. Gerlach

Kennelijk bestond er onder de veeboeren van het dorp en de omgeving een devotie tot / verering van St. Gerlach. Zo is bekend dat één van de parochianen, Pierre Joseph Jolet jaarlijks te voet naar het heiligdom van St. Gerlach in Battice liep en in sommige jaren was zijn devotie zo groot dat hij tijdens het Octaaf de voettocht naar Houthem St. Gerlach ondernam. Jolet stelde aan kapelaan Pascal Delfosse na de Eerste Wereldoorlog voor om ook in Trembleur in de kerk een beeld van St. Gerlach te plaatsen. Zo gezegd, zo gedaan. Kapelaan en Pierre Jolet vroegen de bevolking van Trembleur opnieuw om in hun buidel te tasten. Dit keer voor een beeld van St. Gerlach. En ook dit keer werd hun gebed verhoord. Het verhaal gaat dat het beeld werd gemaakt uit een houten wals die de boeren op hun land gebruikten. Tijdens het Gerlachoctaaf in 1922 werd op 5 januari in de Jozefkerk van Trembleur een

beeld van St. Gerlach met een bijbehorend offerblok geplaatst. Net als André Ruwet voor hem, heeft ook Pierre Jolet maar kort van zijn initiatief mogen genieten. Hij heeft het beeld nog wel gezien, maar overleed kort daarop plotseling op 8 oktober 1922.

Zijn weduwe Barbe Ruwet besloot na zijn overlijden dat elk jaar op de feestdag van St. Gerlach (5 januari) voor de veeboeren uit de omgeving een H. Mis moest komen. Elk jaar vierden de bewoners van het dorp sindsdien hun eigen Gerlachusfeest. De dorpsbewoners gingen dan op 5 januari eerst naar de door Barbe Ruwet gestichte Gerlachusmis. Voor die Gerlachusmis kwam jaarlijks een monnik uit de Cisterciënzer abdij van Valdieu naar Trembleur. Die bereidde zich dan aan de hand van de Vita van St. Gerlach voor. Na de H. Mis kregen de kerkgangers Gerlachusbrood en Gerlachuswater. Ook konden de veeboeren van Trembleur en omgeving dan hun vee door de monnik zegenen. Dit feest werd in Trembleur tot in de jaren 1970 zo gevierd.

Het beeld van St. Gerlach in Trembleur

Links: het beeld van St. Gerlach, afgebeeld als veeheilige met naast zich een rund en een varken. Vermoedelijk hield hij in zijn linkerhand een pelgrimsstaf vast die in de loop der tijd verloren is gegaan. Het beeld rust op een console (sokkel) met daarin een engeldie een bord vasthoudt met de tekst St. Gerlach, PPN. PPN staat voor *Priez pour nous* (bidt voor ons). Zoals het in die tijd wel gebruikelijk was, is het houten beeld wit geschilderd zodat het lijkt of het van marmer is.

Het Gerlachusvuur

In de omgeving van Trembleur en Battice werd van de Gerlachusziekte, het Gerlachusvuur, gesproken bij een ziekte waarbij varkens enkele keren een rondje om zichzelf heen draaiden om vervolgens op de grond te vallen of waarbij de varkens tegen een muur renden. De veeboeren gingen bidden in Trembleur of Battice om bemiddeling van St. Gerlach tegen deze ziekte. Ze namen dan brood, water en zout mee om die door de pastoor of door een monnik te laten zegenen.

Een tweede leven voor St. Gerlach in Trembleur?

Door de ontkerkelijking is er nog maar 1 H. Mis per jaar in de Jozefkerk. Tijdens de kermis in augustus hijst de Jonkheid nog wel haar vaandels aan de toren, maar de kapel, die nog wel gewijd is, leeft al jaren als Doornroosje in een soort coma. Enkele inwoners, waaronder Lionel Mira, hebben nu het plan opgevat om de Gerlachusviering in Trembleur op zaterdag 10 januari 2026 weer nieuw leven in te blazen en om zo ook nieuw leven te geven aan hun Jozefkerk. Ze hebben de parochie van St. Gerlach in Houthem uitgenodigd om daaraan mee te doen. Het plan is als volgt. De dag begint met een H. Mis om 10 uur, gevolgd door een zegening van het vee van een lokale veeboer en een kleine processie door het dorp. In de middag komt er een kleine markt met lokale producten. In een volgende nieuwsbrief laten we weten of dit stoute plan doorgaat en, zo ja, dan volgt hierover meer informatie.

Boven: het offerblok voor St. Gerlach in Trembleur ter ere van St. Gerlach en onder de Jozefkerk van Trembleur naar een tekening van Antoine Gillissen (1985).

St. Gerlach op het Plateau van Margraten

150 jaar Gerlachuskerk in Banholt

Het was verbazingwekkend dat de beide tribunes op 5 en 6 juli 2025 in Banholt uitverkocht waren voor het openlucht theaterspektakel "Ut is hie neet ummer kermis!". Vrijwel het gehele dorp – van jong tot oud – had immers een rol of taak in dit openluchtspel. De Boemelkapel zorgde voor de muziek, de Carnavalsvereniging voor de decorbouw, de jonkheid voor kamerschieten, de dansgroep (uiteraard) voor dans en een schrijversteam zorgde voor de teksten. En er waren natuurlijk nog de vele acteurs in dit 2,5 uur durende spel onder regie van Thijs Frissen. Zij zorgden voor spanning en humor en vermaakten de toeschouwers tot de laatste minuut. Zelfs St. Gerlach, gespeeld door John Brouwers, deed mee als verteller vanuit zijn holle eik. Goedkeurend keek hij vanuit zijn boom toe, hoe het spel zich ontwikkelde en zo af en toe een kerkelijk lied werd gezongen, waaronder het Banholtse St. Gerlachuslied, Wij Groeten U O Koningin en het Veni Sancte Spiritus. Hij keek niet weg toen vanaf de tribunes werd meegezongen met Banholtse klassiekers als, De Jonge van Tebannet en het Cramignonlied Jeannetteke en ook niet bij bewerkingen van andere bekende liederen zoals de Kleiner Gardeoffizier. Hieronder een impressie aan de hand van enkele foto's.

St. Gerlach: de heilige kluizenaar in de holle eik

St. Gerlach (John Brouwers) verschijnt ten tonele met een staf en een zwaar boek in zijn handen. Hij zal vanaf zijn Holle Eik de diverse scenes van het spel aan elkaar praten door uit zijn grote boek voor te lezen. Het spel begint.

De Klompenraad van Tebannet

Het spel begint met een bijeenkomst van de Klompenraad in een café in Banholt: moeten de Banholtenaren gaan meebetalen voor een nieuwe kerk naast het kasteel van de baron van Mheer? Liever betalen ze mee aan een kerk midden tussen Banholt en Mheer. Is dat niet eerlijker? De dorpen zijn immers qua aantal inwoners ongeveer even groot? Maar daar steken de baron, de pastoor van Mheer en "die van Mheer" graag een stokje voor. Dat de baron vanuit Mheer zondags naar de kerk in Banholt of halverwege Mheer en Banholt moet gaan is voor hem ondenkbaar.

Moeten ze in Banholt dan maar een eigen hulpkerkje bouwen. Ja, maar hoe moet dat dan? De baron heeft als burgemeester veel macht. Hij kan de lokale gendarmes aansturen en hij heeft ook goede contacten met het bisdom in Roermond. De Banholtenaren zijn echter niet bang. Voor elk probleem weten ze wel een oplossing te vinden en ook dit varkentje denken ze wel te kunnen wassen.

Aan de bouw van de Gerlachuskerk gaan tactische gesprekken vooraf: de Klompenraad vergadert

De pastoor van Mheer konkelt bij de bisschop

De baron overlegt met zijn gendarmen

De spanning loopt op

Als de Banholtenaren de daad bij het woord voegen en een eigen kapel bouwen en eerst lange Mie en daarna de oudkatholiek pastoor Switek uit Bohemen uitnodigen om in de eredienst voor te gaan, wordt het de bisschop, de pastoor van Mheer en de baron te veel. De baron en de pastoor van Mheer komen in actie. De baron stuurt zijn niet al te snuggere gendarmen op het ketterse Banholt af om te kapel te sluiten. Het komt tot een handgemeen voor de kerk, waarbij zelfs schoten worden gelost!

Uitkomst van het geschil is dat pastoor Switek moet vertrekken. De kapel van Banholt mag als hulpkerk van Mheer in dienst genomen worden.

Pastoor Switek wordt, begeleid door de Jonkheid, uitgezwaaid door de Banholtenaren.

Eind goed, al goed

Enkele jaren later is er genoeg geld bijeen verzameld voor de uitbouw van de kapel. Er kan een kerktoeren komen! Maar waar halen de Banholtenaren zo snel een klok vandaan? Ook daarvoor wordt een list verzonnen. Een succesvolle voettocht naar Houthem levert de Gerlachusklok op. De Banholtenaren vertrekken met een kar met een krat bier naar Houthem en komen met een kar met een mooie kerkklok thuis. Banholt wordt daarna een zelfstandige parochie met een eigen pastoor!

Eind goed, al goed. De Klompenraad heeft zijn doel bereikt en het is feest in het dorp. De cramignon kan worden gedanst met de kapitein van de Jonkheid voorop.

Pelgrimswandeling op zaterdag 30 augustus 2025

“In de voetsporen van St. Gerlach” naar het graf van St. Servaas

Elk jaar op de laatste zaterdag van augustus trekt een pelgrimsgroep vanuit de Gerlachuskerk van Houthem naar het graf van Sint Servaas: in het voetspoor van Gerlachus, die volgens de levensbeschrijving van hem dagelijks naar het graf van Servaas trok. Hij had een grote verering voor deze geloofsverkondiger in onze regio. Jaarlijks trekken wij dan in zijn voetspoor en dragen de zilveren buste met het relik (de schedel) van Gerlachus mee. Dit is de 34^e voetpelgrimage naar Maastricht.

We willen daarom dat er vooraf voldoende dragers voor de buste bekend zijn, zodat er tijdig gewisseld kan worden. Er zijn daarvoor minstens 6 personen nodig. Als er niet voldoende dragers zijn, dan gaan we op pad met een kleine relik van St. Gerlach.

Pelgrims die niet willen of kunnen meelopen, maar toch aanwezig willen zijn in de Servaasbasiliek, kunnen op eigen gelegenheid naar Maastricht gaan.

Hoe ziet het programma voor die zaterdag 30 augustus er uit?

Om **6.30 uur** samenkomst in de Gerlachuskerk aan de tombe van St. Gerlach. Daar wordt begonnen met een kort gebed.

Dan lopen we via de Gerlachuskapel in de Onderstestraat, waar we even halt houden, naar Geulhem; via het bospad naar boven de Mussenput op, naar de Schone Poel (ongeveer 7.00 uur). We houden halt aan het kleine, heel oude kruiskapelletje van de Rasberg (7.10 uur). Een kort gebed alhier. Mensen kunnen hier ook nog aansluiten. Allicht is het mooiste te beginnen in Houthem, maar zij die bergop willen vermijden, kunnen dus bij de Schone Poel of het kruiskapelletje “instappen”.

Samen trekken we de Rasberg af, door de straten van Scharn en lopen het centrum binnen, langs het geboortehuis van St. Lambertus. In de binnenstad beginnen we met gezamenlijk gebed. Via de Sterreder-Zee gaan we naar de Sint Servaas, waar we aan het hoofdaltaar de feestelijke pelgrimsmis vieren. **De mis is om 9.00 uur.**

Na de H. Mis kan men op eigen gelegenheid het graf van Sint Servaas bezoeken in de crypte, let wel op de van de overheidswege vastgestelde richtlijnen. Daarna wordt u een kop koffie aangeboden. Terugkeer naar Houthem op eigen gelegenheid.

Doe mee, neem anderen mee. En geef U tijdig op. Ook de niet-wandelaars zijn van harte welkom om deel te nemen aan de eucharistieviering in de St. Servaasbasiliek om 9.00 uur.

Meer info bij de heer Wiel Coenjaerts, telefoon 043-6042336, email: wmmcoenjaerts@ziggo.nl

Voor een goede organisatie is opgave voor deelname wenselijk.

Aanmelden kan bij balie Schatkamer of bij W. Coenjaerts, telefoon 043-6042336 of per email: wmmcoenjaerts@ziggo.nl.